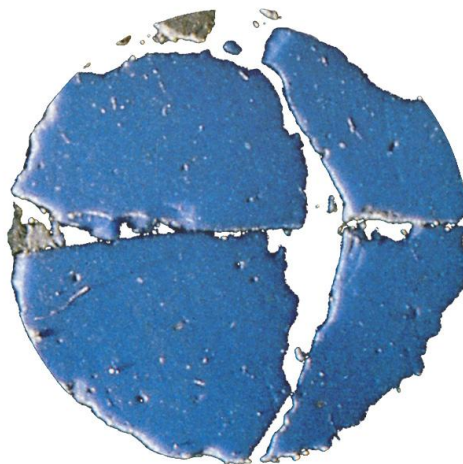

weet & durf

*De logica is weliswaar onverbiddelijk,
maar een mens, die leven wil, weerstaat zij niet.*
Franz Kafka

Filosofie in Frankrijk
Chissey-en-Morvan 6 - 11 september 2015

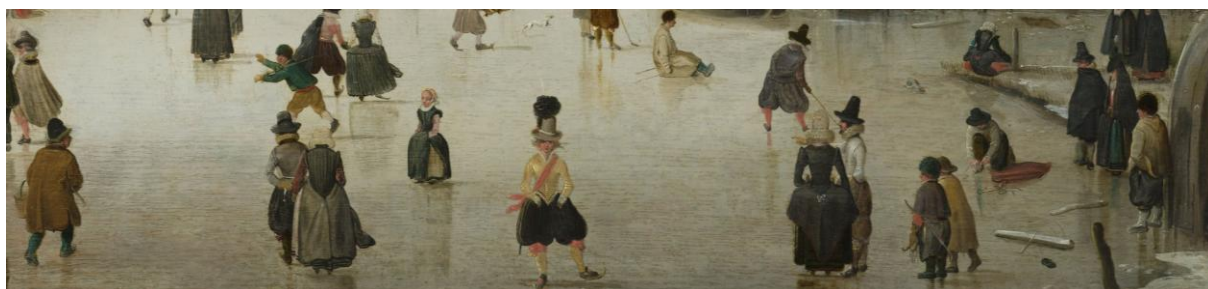
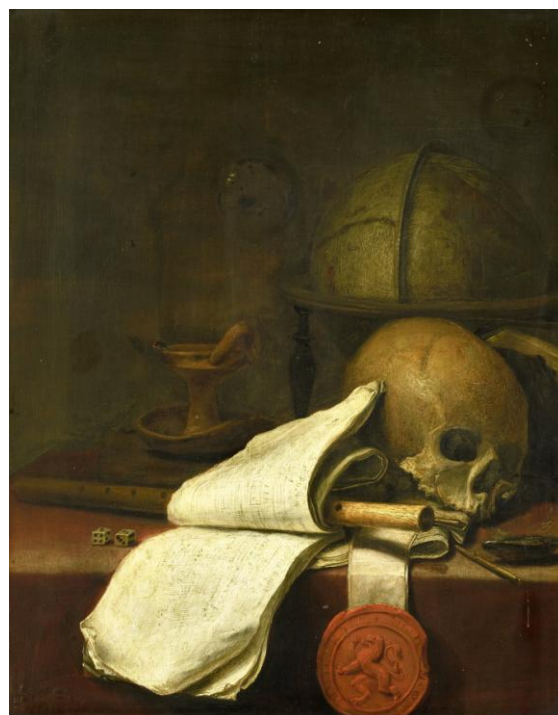
www.weetendurf.nl

Toeval & melancholie, macht & blijdschap

Chissey-en-Morvan
6 - 11 september 2015

Jaap Gruppelaar
&
Paul Juffermans

[weekprogramma € 600](#)

www.weetendurf.nl

J.Gruppelaar@kpnplanet.nl

Toeval & melancholie, macht & blijdschap

Het lijkt absurd om het eigen leven in een *moreel* perspectief te plaatsen en er *niet* van uit te gaan dat wij (1) *vrij* zijn in ons handelen en (2) *weten* wie wij (willen) zijn en wat ons te doen staat. Vandaar dat van oudsher ‘willens’ en ‘wetens’ het ijzeren duo vormen dat moraal en recht schraagt: moraal is het domein van vrije, (zelf)bewuste mensen die zich verantwoordelijk achten en elkaar verantwoordelijk houden voor het eigen doen en laten. Aristoteles gaat ervan uit dat lof en blaam slechts aan de orde zijn als het doen en laten van een mens te herleiden zijn tot diens inzicht, overwegingen, besluitvorming en daadkracht. Menselijke (on)deugd is onbestaanbaar zonder vrijheid en (zelf)inzicht en is niet aan de orde waar dwang en onwetendheid heersen. In zijn *Ethica Nichomachea* schrijft hij (1109 b 30): “Wat iemand spontaan, uit eigen beweging doet, wordt geprezen of bekritiseerd, wat hij onopzettelijk of tegen zijn zin doet, wordt verontschuldigd of zelfs met medelijden aangezien. [...] Men neemt aan dat iemand iets tegen zijn zin doet wanneer hij het onder dwang of uit onwetendheid doet.”

Deze ethiek, die menselijke deugd koppelt aan vrijheid en inzicht, heeft in de westerse geschiedenis onmiskenbaar furore gemaakt. Het christendom (m.n. Augustinus) adopteert en koestert deze ethiek. Toch is er van meet af aan zware concurrentie. Het besef dat wij ons leven soms niet helemaal en soms zelfs helemaal niet in de hand hebben is door tal van auteurs op indrukwekkende wijze verwoord. Veel gebeurt *buiten* ons toedoen en *buiten* ons weten om, maar is wel degelijk moreel relevant en soms zelfs beslissend: er heerst ‘moreel toeval’. Deze verontrustende, ontwrichtende gedachte is o.m. door Bernard Williams (1929-2003) uitgewerkt en is richtinggevend voor Martha Nussbaum’s studie over de Griekse filosofie en literatuur (*The Fragility of Goodness. Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*, 1986). Heerst het toeval, dan is besef van onmacht en onwetendheid gevraagd. Niet onze prestaties tellen, maar ons vermogen tot overgave. De melancholie wint terrein.

In deze cursus gaan wij uit van de idee dat moraal *niet* zonder meer een kwestie is van ‘willens’ en ‘wetens’, maar gaan wij op zoek naar een ander levensgevoel dan de melancholie. *Op glad ijs gelukkig?!* Wij richten ons ook niet op de klassieke filosofie en literatuur, maar op twee prominente moderne denkers: Benedictus Spinoza (1632-1677) en Friedrich Nietzsche (1844-1900). Spinoza en Nietzsche zijn beide kritisch over de idee van

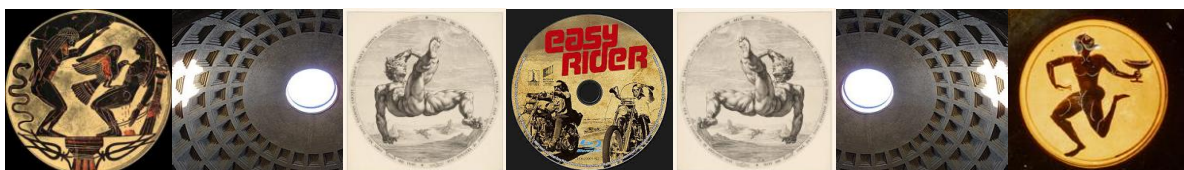
menselijke vrijheid en ontwerpen een filosofie - en moraal (!) - waarin macht een cruciale speelt. Die macht is inherent aan de werkelijkheid en mensen maken deel uit van die werkelijkheid. Dat betekent dat mensen *niet vrij* zijn, zij hebben geen aparte status tegenover de werkelijkheid: zij zijn niet zelfstandig, geen 'subject'. Wij gaan in de cursus na hoe deze filosofie van de macht en deze 'subject'-kritiek door Spinoza en Nietzsche zijn uitgewerkt. Uiteraard zijn dan ook de onderlinge verschillen van belang. Zo valt op dat Spinoza wél een politieke filosofie uitwerkt en daarin ruimte geeft aan pluriformiteit en democratie. Nietzsche daarentegen is uiterst negatief over de sfeer van het politieke en het sociale, verkiest eenzaamheid boven gemeenzaamheid (*a-politeia*). Speciale aandacht gaat uit naar de relatie van Spinoza en Nietzsche met de Stoa, m.n. Seneca (4 v. - 65. n. Chr.). In dat verband willen wij vooral ook de 'stemming' in de filosofie van Spinoza en Nietzsche proeven: het gegeven van een altijd al in de werkelijkheid én dus in de mens werkzame macht is geen opmaat voor melancholie. Integendeel, beiden herontdekken de stoïsche blijdschap. De een kiest 'wel doen en blij zijn' (*bene agere et laetari*) als lijfspreuk, de ander betitelt zijn filosofie als 'vrolijke wetenschap'.

Is deze blijdschap meer waard dan vrijheid? Is zij een ander soort vrijheid? Is zij een waarde? Is zij de bron van een nieuwe moraal? En: is onder het regiem van de 'subject'-kritiek nog gelegenheid voor zoiets als zelf-kennis?

Spinoza en Nietzsche: vraagtekens bij menselijke vrijheid en toch een moraal; en een filosofie die de werkelijkheid als macht begrijpt, die echter niet melancholie, maar blijdschap als grondstemming oproept. Dit thema werken wij in de cursusweek uit. Voor het contrast bespreken wij eerst de klassieke opvatting van Aristoteles en Augustinus, en de overeenkomstige stellingname bij Erasmus: geen moraal zonder vrijheid! Ter afsluiting bespreken wij twee posities in de filosofie van de 20ste eeuw waarin de 'subject'-kritiek de aanzet geeft tot een nieuwe moraal. Onderwerp zijn Albert Camus (1913-1960), die uitgaand van het 'absurde' in de 'opstand' ('révolte') een nieuw moreel ijkpunt ontdekt, en Martha Nussbaum (1947), die uitgaand van het 'moreel toeval' op de kwaliteit van kwetsbaarheid stoot.

Ook tekstlezing staat twee middagen op het programma. Wij laten u tijdig weten welke teksten wij lezen.

Ter voorbereiding op de cursus krijgt u een syllabus toegestuurd. Het sociale programma voorziet in twee films die raken aan onderwerpen uit de cursus.

Programma

Toeval & melancholie, macht & blijdschap

Zondag 6 september

17.30 - 22.00 Ontvangst, kennismaking, diner (wijn van het huis)

Maandag 7 september

Inleiding

9.00 - 9.30 Jaap Gruppelaar - *Toelichting op het programma*
9.30 - 11.00 Paul Juffermans - *Aristoteles en Augustinus: moraal en verdienste*
11.30 - 13.00 Jaap Gruppelaar - *Erasmus en de angst voor melancholie*
13.00 Lunch
20.30 - 22.30 Film

Dinsdag 8 september

Spinoza: moraal, macht en blijheid

9.00 - 10.45 Paul Juffermans - *Geen menselijke vrijheid, maar ook geen melancholie*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *Ethica: redenen om blij te zijn*
13.00 Lunch
15.00 - 16.00 Wandeling (voor de liefhebbers)
16.30 - 18.00 Tekstlezing Spinoza (voor de liefhebbers)

Woensdag 9 september

Nietzsches brieven aan Seneca

9.00 - 10.45 Jaap Gruppelaar - *Moraal is wraak van de machtelozen*
11.15 - 13.00 Jaap Gruppelaar - *Leer spelen met het lot!*
13.00 Lunch
16.30 - 18.00 Tekstlezing Nietzsche (voor de liefhebbers)
20.30 - 23.00 Film (voor de liefhebbers)

Donderdag 10 september

Gebonden moraal

9.00 - 10.45 Jaap Gruppelaar - *Camus: het geluk van Sisyphus*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *Nussbaum: het is goed om kwetsbaar te zijn*
13.00 Lunch

Vrijdag 11 september

Conclusies, actualiteit en vragen

9.00 - 10.00 Jaap Gruppelaar - *Melancholie en ironie*
10.15 - 11.15 Paul Juffermans - *Weldoen en blij zijn*
11.45 - 13.00 Discussie
13.00 Lunch
17.30 - 18.30 Evaluatie
19.00 Afsluitend diner en gesprek, wijn van het huis